

Warsaw Warsaw, it's a wonderful town Żoliborz is up and Mokotów's down

Somehow. Some day. Somewhere.

Late at night I got lost in Warsaw. I couldn't find my way back to the river. There was a taxi strike. Somehow, from Plac Konstytucji, I walked in a complete circle, to find myself two hours later staring up at the same neon Idea sign. I am not usually geographically challenged. This is where the Palace of Culture and Science comes in useful as a landmark - though as a point of orientation it is slowly being obscured by buildings that are higher, that have more glass and steel and that are unfortunately nondescript. Losing my way or finding a new path, I like to walk in cities at night, in the manner of Baudelaire's 'flâneur'.

Warsaw after dark. Finally, on the night bus, through the steamed up windows the city recedes, blurs as if underwater, mere glimpses flashing by, a city suspended in disbelief, viewed through the bottom of a vodka glass. The rain-lashed yellow-lit streets look like a crime scene from Zero Siedem. On the bus, they sing songs, and I wonder if these songs are characterisations of the city in some way, as songs sometimes are. I listen intently, but despite the smell of perfume, beer and vodka, I hear no evocation of Czarna Mańka tonight.

These city lights, they shine as silver and gold.

Let's look for a moment at the interior of a block of flats like any other in the city. Here, mounted on a bedroom wall, is a large photograph of a street in another city. A city far, far away I would guess - over the rainbow, perhaps? Printed digitally onto canvas and softened in this process, it has a painterly quality. What is contained within its rectangle? A jumble of low rise buildings, telegraph poles and tangles and loops of power lines alongside a road that rises at an alarming angle to the brow of a hill, a slope steep enough to strain the calf muscles of anyone walking to the summit. In the picture it is always twilight, a deepening quite gorgeous blue, and the houses and apartments are all warm pastel colours. Lights illuminate some of the interiors, people are home and cooking, and there is a moon rising in the distance. For the inhabitant of this particular flat, it has a magical quality. It is the first thing she sees when she wakes and the last thing she sees before she drifts into sleep. She dreams of where this place might be and what might happen there. It is magical, unknown and a little mysterious. She enjoys these ambiguities.

In the twilight outside birds wheel in huge circles overhead, planes descend to the airport, darkened buses wait quietly at the end of the line for their drivers to fire up the engine

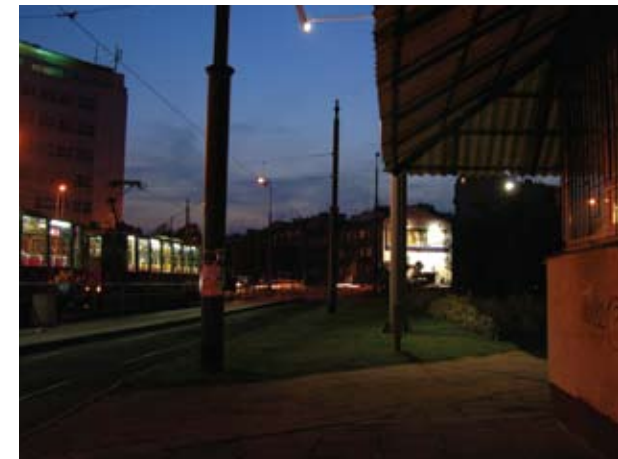
and head towards the centre. The streets are quiet here, at this moment, in the shortening moments between night and day. My thoughts drift from this photo-painted city, and focus on this particular city of nearly two million, sitting at the heart of the Masovian Plain. City of tragedy. City of commerce. City of dreams. City of ruination. City of billboards. Centre of this particular universe.

Oh Manchester, so much to answer for.

Some cities can be condemned with a single sentence - 'did I forget to mention Memphis, home of Elvis and the Ancient Greeks' as David Byrne once sang. Or condensed into a graphic - **I♥NY**. Or summarised by a clever copywriter - 'Cool fog. Hot restaurants. Neighborhoods to explore. Cultures to experience. Always more to discover... Only in San Francisco'. Sometimes they get it horribly wrong; for example, 'Superior, Wyoming, the Living Ghost Town' - and indeed, it was truly a terribly desolate and haunted place. Contemporary cities (or, at least the managers of these cities) need to brand themselves, and compete with each other to be the most desirable, to be perceived as 'good places to live' in order to attract business, visitors, credibility, skills... Like philosophy or theology, city branding is now a recognisable discipline. But how do you define the spirit of the city, and who is it that creates the definition? Branding is all about creating an image, something that will exist in people's minds for a long time, whether true or false.

Wolff Olins describe themselves as the world's most influential brand business. They have been commissioned to design a core brand identity and logos for New York City. Brian Boylan, their Chairman, describes it as follows: "It's more than a city. It's an ideal - a place where you can realise your dreams." (Warning: as artists, see how easily we may be drawn into artifice.) Cities collude with corporations to turn public space into billboards and agents of marketing. These are 'brandscapes' which, for many citizens, entirely conflict with the purpose of city governance. So please take your pick from any of the following brand expressions: Totally LondON; CiaoMilano; Glasgow - Scotland With Style; Magiczny Krakow. Or, Fall in Love with Warsaw. When I asked one Varsosian to describe the city, she quickly replied, 'Many shades of grey...'

This brought to mind a conversation with an English guy who had been to Warsaw several times for the British Council - installing shows at the Centre for Contemporary Art at Ujazdowski Castle. "I don't like Warsaw," he said, "You know, it reminds me of Manchester in the mid-70's. Grimy. Grey. Industrial. Warehouses. Depressing. Rags and riches. You can see why they need to drink vodka all the time..." Ah, Manchester in the mid-70's, the city

that harboured the Northern punk rock explosion.... the Electric Circus, The Buzzcocks, The Fall, Joy Division, The Hacienda, The Smiths, etcetera etcetera. I admitted that I liked this comparison to Manchester. Gritty. Hard working. A tough veneer and a darker side. A city of bored youth - ebullient, spiky, restless - ready to upset the status quo. And, of course, ready to be appropriated by the 'reinvention' business, all too quickly.

I love, I don't love, I leave, I come back, I'm thinking of you.

She had a key to the building. It was very early in the morning but there were some people there, practising stilt walking and other theatrical phenomena. It was dusty and old, several stories high and hidden from view by other buildings and street frontages. Perhaps a former flour or linen mill, I thought – standing here in old Praga on the East bank of the Vistula, so an original, probably from the end of the 19th century. We climbed the stairs to the forgotten top floor and looked at the frozen lift machinery and the thick wooden planks with dry rot and the small windows and pigeon shit. A building owned by the city, awaiting a new purpose, a new vision or opportunity for the 'Creative Class', the group of people now known as 'idea workers' who are considered almost essential to the survival of a modern city. We believe that these will reclaim and reinvent the urban environment. War destroyed this city, but not this building, and Stalin rebuilt the razed city, but as a mere shadow of the monstrous image he imagined. Always the city is far bigger than any individual's lifespan.

I wonder about this city. I like this word – wonder. To see the city as a wonder, and the wonders within the city. There are far more than seven, I can assure you. In Powisle, a line of cacti on display in the cracked window of a paint shop. The echoes of choral voices in the dome of St Mary Madeleine's Orthodox church. In Park Skaryszewski, the taste of cakes at Misińska, a cafe in a converted toilet. Stone angels above a doorway in Wola, hands stretching out to each other with longing. A pot of sencha kaktusowa at a quiet tea-room on ul. Francuska, and the conversation that surrounds it. Two street vendors in the subway, one is selling stainless steel frying pans from a backpack, the other has a selection of tattered paperbacks by Charles Bukowski – in both English and Polish – laid out lovingly on an old blanket. If only we look, what other Wonders will we find? Open your eyes. Try.

Some day I'll stop the time and with wings as a bird I'll fly with all my strength, where my dreams are.

Let us remember that the original list of the Seven Wonders of the World were all man-made monuments. These were variously attributed to Herodotus, Callimachus of Cyrene, or Antipater of Sidon. The list of ancient wonders we know today was compiled by Philo of Byzantium (2nd century BC), when he was not considering various aspects of Mechanics or

the problem of the duplication of the cube. His choice was a kind of travel guide for fellow Athenians. These wonders were cited as evidence of the ability of humans to change their surrounding landscape by building massive and beautiful structures, and a celebration of religion, mythology, art, power and science. The Greek word used for these was 'theamata', which translates as 'must-sees' rather than 'wonders'.

I see small wonders in those common hopes and pleasures which constitute a sense of place. Working with the Institute of Polish Culture at Warsaw University, we have been undertaking a project to uncover and document the contemporary 'Wonders of Warsaw'. The project acts as a simple framework for cultural animation activities, a creative mechanism to reveal and celebrate unusual and hidden aspects of everyday urban life. Observations, annotations, evocations and examinations of personal wonders in the city – what is it that local people value in any given area? Which stories will they share? What will they choose to commemorate, what will they nominate, what will bring a smile to their face? You know, it is not so obvious as choosing a static object, say Zygmunt's column – it may be an emotion described, an association, a smell, a fleeting moment. "Those sausages and cheese, bread, tomatoes, donuts and herbs at the market at Plac Szembeka..." And so the image of the city is reconstituted through consultation and artistic dialogue with interested groups and individuals, from a street or courtyard or place of work. These Wonders are gathered here, within these pages. This is one way to nurture and generate a renewed self-image, through the eyes of the people of the city themselves. It begins to create an alternative and intriguing 'map', with a different and multiple perspectives – which describes something new, unexpected or extraordinary.

A city which is never void of sensuous content. City of surprises. City of opportunities. Many wonders...

- Brendan Jackson

Warsaw Warsaw, it's a wonderful town Żoliborz is up and Mokotów's down

Somehow. Some day. Somewhere.

Pewnej nocy zgubiłem się w Warszawie. Nie mogłem odnaleźć drogi powrotnej nad rzekę. Trwał strajk taksówkarzy. Ruszyłem z Placu Konstytucji i jakimś sposobem po dwóch godzinach znów znalazłem się pod tym samym neonem reklamującym Ideę. Nie mam najlepszej orientacji w terenie. Punktem odniesienia był dla mnie zwykle Pałac Kultury i Nauki, choć coraz trudniej go dostrzec zza otaczających go budynków, coraz bardziej nowych i coraz bardziej wysokich. Wieżowce mają tyle szkła i stali, że trudno je od siebie odróżnić. Lubię chodzić nocą po mieście, gubić drogę czy też znajdować inną, niczym Baudelaire'owski 'flâneur'.

Warszawa po zmroku. Za zaparowanymi szybami nocnego autobusu miasto wreszcie gaśnie, rozmywa się jakby zniknęło pod wodą, ledwie uchwytnie okiem, miasto niewiarygodne, oglądane przez dno butelki wódki. Obmywane deszczem, oświetlone na żółto ulice wyglądają jak miejsca zbrodni z filmu „07 zgłoś się”. W autobusie śpiewają. Zastanawiam się, czy te piosenki opisują w jakiś sposób miasto. Tak czasem bywa z piosenkami. Przysłuchuję się uważnie, ale poza zapachem perfum, piwa i wódki nic nie przychodzi mi na myśl Czarnej Mańki.

These city lights, they shine as silver and gold.

Przypatrzmy się przez chwilę wnętrzu mieszkania na typowym miejskim blokowisku. Na ścianie sypialni wisi fotografia ulicy w innym mieście. Bardzo odległym, może nawet położonym po drugiej stronie tęczy. Fotografia jest wydrukowana cyfrowo, dzięki czemu obraz wydaje się miękki. Wygląda niemal jak obraz. A oto, co przedstawia. Zbieranina niskich zabudowań, słupy telegraficzne i płatanina drutów wysokiego napięcia wzdłuż drogi, która wznosi się ostro aż na skraj wzgórza. Stok jest tak stromy, że każdego, kto tam wejdzie, będą bolały łydki. Na fotografii panuje wieczny półmrok, niebo ma piękny głęboki niebieski kolor. Światło oświetla wnętrza niektórych domów. Widać w nich ludzi w kuchniach, a na niebo wypływa właśnie księżyc.

Dla mieszkanki tego mieszkania w bloku, fotografia ma znaczenie magiczne. To pierwsza rzecz, jaką widzi po przebudzeniu i ostatnia, jaką widzi przed zaśnięciem. Śni swoje sny o tym, gdzie może być to miejsce i co może się tam dziać. To działanie magiczne i trochę tajemnicze. Pociąga ją taka niejasność.

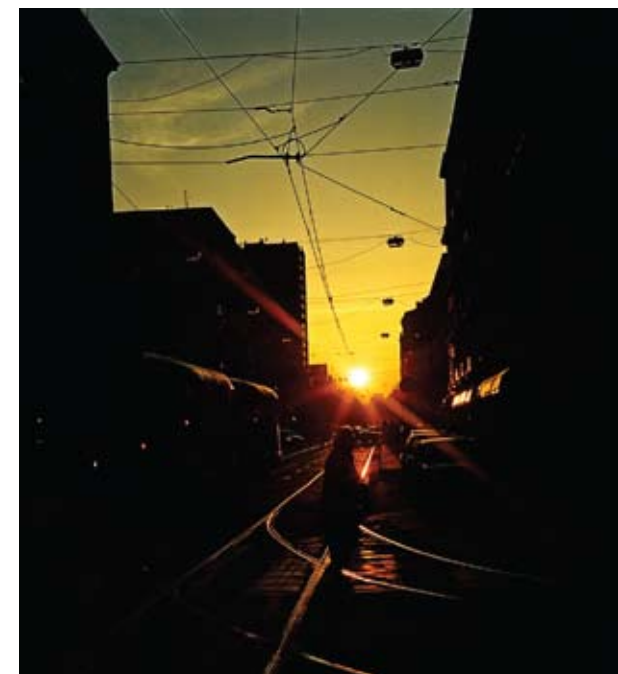
W półmroku na zewnątrz ptaki zataczają wielkie okręgi, samoloty zbliżają się do lądowania, na pętlach ciemne autobusy czekają spokojnie na kierowców, którzy włączą silnik i

pojadą do centrum. Ulice są tu spokojne o tej porze między dniem i nocą. Moje myśli odrywają się od miasta z fotografii i koncentrują na blisko dwumilionowym mieście położonym na Równinie Mazowieckiej. Mieście tragicznym. Mieście handlowym. Mieście snów. Mieście zrujnowanym. Mieście billboardów. Centrum pewnego kosmosu.

Oh, Manchester, so much to answer for.

Niektóre miasta można skazać jednym zdaniem. David Byrne śpiewał: „Czy wspominałem już o Memphis, mieście Elvisa i starożytnych Greków?”. Inne można streścić w znaku graficznym: **I♥NY**, albo hasło dobrego copy-writera: „Cool fog. Hot restaurants. Neighbourhood to explore. Culture to experience. Always more to discover... only in San Francisco”. (Niezła mgła. Świetne knajpy. Dobre sąsiedztwo. Kultura na poziomie. Wciąż coś nowego do odkrycia... tylko w San Francisco). Czasem hasła są straszliwie chybione, jak na przykład: „Superior, Wyoming, the living Ghost Town” (Superior w Wyoming – żywe miasto duchów). Rzeczywiście, to strasznie puste miejsce sprawia wrażenie nawiedzonego. Współczesne miasta, lub przynajmniej ich zarządcy, muszą bezustannie tworzyć atrakcyjny wizerunek. Walczą z innymi miastami o miano najlepszego miejsca do życia, by przyciągnąć biznes, turystów, zaufanie, talenty... Tworzenie marki miast stało się znaczącą dyscypliną, taką jak filozofia czy teologia. Czy da się jednak zdefiniować ducha miasta? Kto tworzy tę definicję? Tworzenie marki jest przecież tworzeniem wizerunku, który zapadnie na długo w ludzką pamięć niezależnie od tego, czy jest on bliski prawdzie.

Wolff Olins określają się jako najbardziej wpływowa firma kreująca wizerunki. Zlecono im stworzenie markowego wizerunku i loga Nowego Jorku. Dyrektor Wolff Olins, Brian Boylan, tak opisuje to miasto: „To więcej niż miasto, to ideał, miejsce, gdzie spełniają się marzenia”. Proszę, jak łatwo ludzie sztuki zaczynają imać się sztuczek. Miasta wchodzi w zmwowę z korporacjami, by zmieniać przestrzeń publiczną w przestrzeń komercyjną i miejsce dla billboardów. Tworzą się „krajobrazy markowe”, które często stają się źródłem konfliktu mieszkańców z władzami miasta. W opisach marek można wybierać: Totally LondON, CiaoMilano, Glasgow – Scotland with style (Glasgow – Szkocja w najlepszym stylu), Magiczny Kraków. Jest też hasło: Zakochaj się w Warszawie. Gdy poprosiłem pewną warszawiankę, by opisała mi swoje miasto, odpowiedziała bez chwili namysłu: „Wiele odcieni szarości”.

Przypomina mi się rozmowa z Anglikiem, który był w Warszawie w związku ze współpracą British Council z Centrum Sztuki Współczesnej. Mój rozmówca oświadczył: „Nie lubię Warszawy. Przypomina mi Manchester z lat 70. Ponury, szary, industrialny. Centra handlowe, depresja, ciuchy, pieniądze. Wiadomo, dlaczego piją tyle wódki“. Ach, Manchester lat 70.! Miasto, w którym eksplodował punk rock. The Electric Circus, The Buzzcocks, The Fall, Joy Division, The Hacienda, The Smiths, itd, itp. Spodobało mi się to porównanie Warszawy do Manchesteru. Miasto odważne, zapracowane, ukryte za szczelną maską, mające ciemną stronę. Miasto znudzonej młodzieży – porywczej, najeżonej, niezmordowanej, gotowej naruszyć bezpieczny status quo, ale również zbyt łatwo ulegającej przemysłowi produkującemu nowe tożsamości i nowe wizerunki.

Kocham, nie kocham, odchodzę, wracam, myślę o tobie.

Miała klucz do budynku. Było wcześnie rano, ale jacyś ludzie ćwiczyli już chodzenie po linie i inne sztuczki cyrkowe. Kilkupiętrowy dom był stary i zakurzony, zasłonięty przed oczami przechodnia fasadami innych budynków. Byliśmy na prawym brzegu Wisły, na starej Pradze. Pomyślałem, że to może stary młyn, jeszcze z XIX wieku. Wspięliśmy się po schodach na najwyższe piętro i patrzyliśmy na zastygłą maszynię windy, grube nadgniłe deski, małe okienka i gołębie kupy. Budynek będący własnością miasta czeka na nowe przeznaczenie, nową wizję i możliwości ludzi twórczych, stanowiących niezbędny element nowoczesnego miasta. Wierzymy, że odzyskają i odkryją na nowo przestrzeń miejską. Wojna, choć zniszczyła miasto, nie dotknęła tego budynku. Zrównane z ziemią miasto odbudowano w czasach Stalina, ale z jego monstrualnej wizji pozostał jedynie cień. Miasto żyje o wiele dłużej niż człowiek.

Zadziwia mnie to miasto. Zadziwia mnie, gdyż jest cudem. Widzę je jako jeden cud i jako wiele cudów w jednym mieście. Zapewniam was, że jest ich więcej niż siedem. Kaktusy za porysowaną szybą na wystawie sklepu z farbami na Powiślu. Echo chóralnego śpiewu w cerkwi świętej Marii Magdaleny. Smak ciastek w Misiance, kawiarni ulokowanej w dawnym miejskim szalecie w Parku Skaryszewskim. Kamienne anioły wyciągające do siebie tęsknie ręce nad pewną bramą na Woli. Kubek herbaty sencha w zacisznym pokoju przy ulicy Francuskiej i pewna rozmowa. Dwóch sprzedawców ulicznych w podziemiach, jeden handlujący stalowymi patelniami, drugi – książkami Charlesa Bukowskiego w tanim wydaniu dwujęzycznym, rozłożonymi malowniczo na starym kocu. Jakie jeszcze cuda znajdziemy w tym mieście? Otwórzcie oczy i spróbujcie sami.

Kiedys zatrzymam czas i na skrzydłach jak ptak będę leciał, co sił tam, gdzie moje sny.

Oryginalna lista siedmiu cudów świata obejmowała dzieła stworzone przez człowieka. Przypisywano ją Herodotowi, Kallimachowi z Cyreny, Antypaterowi z Sydonu. W formie, w

jakiej znamy ją obecnie, spisał ją Filon z Bizancjum, który nie brał pod uwagę różnych aspektów Mechaniki ani problemu duplikacji sześcienu. Wykaz cudów świata był swego rodzaju przewodnikiem turystycznym dla starożytnych Ateńczyków. Cuda są przykładem zdolności człowieka do zmieniania otaczającego krajobrazu przez wznoszenie pięknych, ogromnych konstrukcji oraz pochwałą religii, mitologii, sztuki, władzy i nauki. Grecy używali na określenie cudów innego niż my słowa. Termin „themata“ oznacza coś wartego zobaczenia.

Umiem dostrzec drobne cuda we wspólnych nadziejach i przyjemnościach, które stanowią o duchu miejsca. Wraz z różnymi osobami z Instytutu Kultury Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim odkrywaliśmy i dokumentowaliśmy współczesne „Cuda Warszawy“. Projekt stwarzał podstawę do późniejszych działań animacji kultury. W ten twórczy sposób odnaleźliśmy i uhonorowaliśmy niezwykle, a często ukryte zjawiska codziennego życia miejskiego. Zbieraliśmy obserwacje, komentarze, wspomnienia i odpowiedzi mieszkańców Warszawy na pytanie, co jest dla nich wartościowe w okolicy. Pytaliśmy ich o związane z miejscami historii, o to, co chcieliby zachować dla wspólnej pamięci, co przywołuje im na twarz uśmiech. Sprawa jest oczywista, gdy wybór pada na realny obiekt (powiedzmy Kolumnę Zygmunta). Trudniej jest, gdy dochodzi do wspomniania wydarzeń, zapachów, osobistych odczuć. „Ach, ta kielbasa, ser, chleb, pomidory, pączki i zioła na bazarze przy placu Szembeka...“ Z wywiadów i z artystycznego dialogu z ludźmi na ulicy, na podwórku, czy w pracy wyłonił się nowy obraz miasta. Wszystkie cuda zebraliśmy tutaj, na stronach tej książki. To jeden z możliwych sposobów na ożywienie i odnowienie wyobrażenia o mieście za pośrednictwem spojrzenia jego mieszkańców. Tak zaczyna się tworzyć alternatywna, intrygująca „mapa“ z odmiennej - i zwielokrotnionej - perspektywy. Mapa opisująca coś nowego, niespodziewanego albo nadzwyczajnego.

Miasto pełne zmysłowych wrażeń. Miasto niespodzianek. Miasto możliwości. Pełne cudów...

- Brendan Jackson

